

SOSYAL KİMLİK KAVRAMI'NIN SOSYOLOJİK VE SOSYAL PSİKOLOJİK BİR İNCELEMESİ

Yrd. Doç. Dr. Edibe SÖZEN (*)

C. Wright Mills "devletlerin hakim olduğu karmaşık ve hergün değişen çağdaş dünyamızda, karşılaştığımız sosyal meseleleri açıklayabilmede "idrak gücü"nün yardımcı olabileceği söylüyor. Meselâ diyor C. Wright Mills, bir kimsenin işsiz olması onun şahsi meselesidir. Eğer çevresinde iş imkânı varsa, onun işsizliğini açıklamak için o kimsenin ferdi yeteneğine ve gördüğü eğitime bakarız. Fakat toplumun büyük bir kısmının işsiz olduğunu düşündüğümüz bir ortamda, bunu ferdi durumlarla açıklayamayız. Açıklama için, gruba, grubun teşkilatlanış şekline ve toplumun teşkilatlanış şekline bakarız. Mesele ferdi olmaktan çıkar ve toplumsal bir nitelik kazanır (1).

Sosyal meseleler ister ferdi, ister toplumsal nitelikte olsun esas olan birinin varlığının bir diğerinin varlığı ile anlaşılmasıdır.

Fertsiz bir toplum düşünülemez gibi, toplum dışında da bir fert düşünülemez, fert ve toplumun bu çifti gerektirmeli durumunda, psikoloji fert ile toplumu, sosyoloji ise toplum ile ferdi tek başlarına açıklamaya yeterli değildir.

Fert ve toplum farklı sağduyuya sahip olmalarına rağmen bunların gerçekliğine tek başlarına kefil olamazlar (2).

Günümüz sosyal psikolojisinde yer alan görüşler fert ve toplumu ya da sosyal grubu bir ikilem halinde değil, organik bir şekilde birbirlerinin tamamlayıcısı olarak ele alırlar (3).

Makro planda fert-toplum ilişkisini açıklamaya yönelik olan sosyal kimlik kavramı, toplum yapısı ve değişimi ile incelenen özelliğine de sahiptir.

1- SOSYAL KİMLİK KAVRAMININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Sosyal kimlik kavramının tanımı, edinilmiş bir kimlik tanımı ile bu tanıma uygun olup olmamaya göre yapılır. Sosyal kimliğin tanımlanmasında, diğer fertler değerlendirilir, daha önceki fert tipleri ile karşılaştırılır, fert belli bir sosyal gruba dahil edilir.

(*) I.Ü. Basın Yayın Yükseköğretim Üyesi

(1) Margaret A. Caulson - Carol Riddell, "Sosyoloji: Tenkitçi Bir Yaklaşım", *Sosyoloji Yazıları*, Ed. İhsan Sezal, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1983, sh. 27.

(2) Gerrad Duveen and Barbara Lyod, "The Significance of Social Identities", *British Journal of Social Psychology*, 25, Great Britain, 1986, sh. 219.

(3) J. Shotter; "A Sence of Place; Vico and The Social Production of Social Identities", *British Journal of Social Psychology*, 25, 1986 s h. 199

Gruba dahil etme ya da diğer fertlerle yapılan karşılaştırmalarda uygunluğun kriteri, toplumda yer alan diğer fertlerin kişilik tipleri ve davranışlarıdır.

Karşılaştırma; sosyal grup özelliklerini, toplum yapısını belirleyen, kültürel unsurları kapsayan, ferdin kognitif mekanizmasını harekete geçirici mahiyette açıklamalara dayanır.

A - SOSYAL KİMLİK KAVRAMININ TANIMI

Erikson'a göre kimlik, "psiko-sosyal anlamda fertteki ego sentezinin ve gruptaki rolünün tamamlanmasına dayanır. Kimlik olumlu yaklaşım ile muhtemelen bütün günlük olaylara karşı kararlı olmaktadır." (4).

Psiko-sosyal anlamda kimlik kavramı, sosyal psikolojide sosyal kimlik olarak, gruplararası davranışlar sonucu ortaya çıkan bir kavram olma özelliği gösterir.

Turner, sosyal kimliği insanların sosyal belirticilerinin bir toplamı olarak açıklar ki, bu daha sonra spesifik sınırlandırmalarda ben (self) kavramının toplum içinde kognitif temsili olarak karşımıza çıkar (5).

Tajfel, fertlerin kendilerini, kendi sosyal gruplarının üyelik şartları altında tanımladıklarını söyler. Bunun ötesinde sosyal gruplar diğer gruplarla ilişkilerinde bunun önemini kavrarlar. Bu yüzden gruplar arasındaki sosyal karşılaştırmalar (social comparison) basit olarak sosyal kimliği açıklar (6).

Sosyal karşılaştırmalar, grupların sosyal karşılaşmaları (social encounter) ile ortaya çıkan davranışlar sonucu elde edilir.

"Gruplararası davranış herhangi bir davranış gibi uygun durum ortamı ile anlaşılabilir. Uygun durum, iki ya da daha fazla grup arasında fonksiyonel ilişkilerin kurulmasıyla sağlanır. Fonksiyonel ilişkide grup kendi özelliklerini taşır. Bu özellikler belirli gruplar arasında karşılıklı ilişkiler esnasında oluşur." (7).

Sherif-Sherif'in görüşlerinde yer aldığı gibi gruplararası davranış, gruplararası ilişkilerden doğan grup özelliklerinin belirleyicisidir. Gruplararası davranış, toplumların çeşitli gruplar şeklinde bölünmesi sonucunda farklı gruplara mensup fertler ve onların karşılıklı ilişkilerini kapsar.

Sherif-Sherif'in görüşlerinde gruplararası davranış için gerekli olan gruplararası karşılıklı ilişkiler, fonksiyonel ilişkiler şeklinde de ele alınır. Turner ve Tajfel'in görüşlerinde Sherif-Sherif'in görüşleriyle benzerlik taşınmasına rağmen gruplararası davranışın, sadece fonksiyonel bir ilişkinin bir sonucu olmadığı açıkça görülür. Bu sebeple Turner ve Tajfel'in görüşlerinde **gruplararası davranışlar, sadece farklı grupların üyelerinin ilişkileri olarak değil, ilişkide bulunanların idrak ve kimlikleri tarafından belirlenen davranışlar şeklindedir.**

(4) E.H. Erikson; *md Identity Psychosocial, Encyclopedia of Social Science, V.7. Mc Millian Company and free Press, 1968, sh. 61-65*

(5) John G. Turner, - Howard Giles; *Intergroup Behaviour, Basil Black well publishers Ltd, Oxford, 1984, sh. 24*

(6) John G. Turner - Howard Giles; *a.g.e. sh. 24*

(7) Muzafer Sherif and Carolyn W. Sherif, *An Outline of Social Psychology, Harper and Row Publishers New York, 1969, sh. 283*

Ne zaman bir gruba ait fertler toplu olarak veya ferdi olarak diğer bir gruba veya onların grup kimliklerine uyan kişilerle karşılıklı ilişkiler içine girerse gruplararası davranışlara bir örnek elde edilir. Gruplararası davranışın ortaya çıkması için gerekli olan; iki ya da daha fazla sayıda grubun birbirleriyle karşılıklı ilişkilere girmiş olmasıdır.

Gruplararası ilişkiler sadece küçük grup davranışlarını (Small group behaviour) değil, milliyet, sınıf, cinsiyet, dini inançlar ve meslekler... v.s. bakımından, üyeler arasındaki ilişkileri de kapsar (8).

Milliyet, sınıf, cinsiyet, din, meslek... v.s. birer sosyal kategorizasyondurlar. Kendilerini, aynı kategoriye dahil edenler ya da bunu paylaşan ve hissedenler aynı sosyal kategori ile belirlenmiş sosyal grubun üyesidirler.

Gruplararası kurulan sosyal ilişkilerin sosyal kimliği belirleyici yönü, her bir grubun kendine ait özellikleridir.

Özelliklerin ortaya çıkmasını sağlayan kriter ise, ilişki halinde bulunan iki ya da daha fazla sayıda sosyal grubun diğer gruba ya da gruplarla karşılaştıklarında yaptıkları "sosyal karşılaştırmalar"dır. Sosyal kimliğin esas açıklayıcısı da, Tajfel'in belirlemiş olduğu gibi gruplararası "sosyal karşılaştırmalar"dır (9).

Sosyal karşılaşmalar konusunda Tajfel birtakım temel karakteristik vasıflar üzerinde durur. Bunlardan en önemlisi fertlerin farklı sosyal kategorilerin üyesi olarak belirlenebilmeleri için örneğin kadın-erkek, işçi-işveren gibi en azından bir sosyal kategorizasyona dahil olmaları gerekir (10).

Fertler belirlenen sosyal kategoriler içinde yer alarak bir sosyal grubun üyesi durumunda iken, bunun yanında sosyal tavırlara, (social attitudes), prestije (prestige), ihtiyaçlara (needs) başarıya (motives or goals) ve sosyal normlara (social norms) sahiptirler. Fertler grup dışındaki fertleri homojen olarak görmezler. Kendilerini, diğer grup üyelerinden farklı olarak görürler. Turner buna "depersonalization" adını verir (11). Bu durumda fertler şahıs kimliklerine göre değil, sosyal kimlik belirleyicilerine göre davranışlarda bulunup, karşılaştırmaya giderler. **Fertler birer kadın ve erkek ya da farklı mesleklerden olmalarına göre ya da farklı kültürlerin mensubu olarak birbirlerini tanımlarlar. Bu da şahıs kimliğinden sosyal kimliğe geçişi beraberinde getirir.** Bir Alman ile bir Türkün şahıslararası ilişkiler seviyesinde sürdürdükleri sosyal ilişkinin, herhangi bir kriterle, sosyal kimlik farklılıklarını belirleyecek şekilde davranışlarda bulunması gibi...

Sosyal kimlik ile ilgili görüşler; fertlerin kişilik ve davranışlarındaki farklılıkları belirtmekle beraber, aynı toplum ya da sosyal gruba üye olmanın ya da sosyalleşme sonucu sosyal idrak ve sosyal uyum ile benzerliklerin oluştuğunu ileri sürerek, ferdi bir sosyal grubun üyesi, sosyal yapının ve kültürün temsilcisi olarak incelenmesini mümkün bir hale getirirler.

(8) John G. Turner - Howard Giles, a.g.e. sh. 5-6

(9) H. Tajfel; *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, sh. 480.

(10) John G. Turner; Howard Giles, a.g.e. sh. 37-38

(11) John G. Turner; Howard Giles, a.g.e. sh. 39

Tajfel'in bir yaklaşımı tarihi ve kültürel değişkenleri de içine alarak sosyal kimliğin toplum yapısında da incelenilme özelliğine sahip olduğunu gösteriyor.

"Büyük sosyal kategorilerin çoğu teorik ölçüte uymakla beraber psikolojik olarak, bir grup halinde işleyebilmeleri mümkündür. (Türkler, Almanlar, İngilizler gibi...) Bunlar fertlerarası ilişkilerden doğmuş birer grup değildirler. Tarihi ve kültürel olarak belirlenmiş birer grupturlar. Birçok özellikler ile bölünmüşlerdir. Kendileri ve başkaları tarafından ayrı bir sosyal varlık olarak tanımlanırlar. Belli şartlar altında sosyal çevrelerine ortak ve tek bir tarzda davranırlar." (12).

Sosyal yapı ve davranışlar arasındaki ilişki, belli bir kültürde yer alan fertlerin sosyal kognisyonlarında toplu davranışları mümkün kılan benzer özellikleri taşımaları, toplum yapısı ve sosyal kimlik arasındaki ilişkiyi açıklayıcı mahiyettedir.

B - SOSYAL KİMLİK KAVRAMININ ÖZELLİKLERİ

- Sosyal kimlik, fert ve toplum ilişkisinin bir belirleyicisidir. İnsanlar cinsiyetlerine göre kadın ve erkek olarak iki büyük grupta toplanırlar. Böyle bir ayırımda dahi onlar birer fert olarak kabul edilirler.

"Cinsiyetlerine (genders) göre ayrılıp gruplaştırılan, iki gruptan birine üye olan insanların kimlikleri; sadece kadın ve erkeklik yapılarının özelliklerine göre değil, fakat ferdin yaşadığı tecrübelerde kadın veya erkek olmanın gerektirdiği şekle göre belirlenir." (13).

Duveen ve Llyod'un görüşlerindeki sosyal kimlik hem genel hem de nisbi olarak tanımlayıcılık açısından, bir değer ifade ediyor. Tanımda yer aldığı gibi fertlerin sosyal kimlikleri, sosyal grup içinde yaşanmış tecrübelerden elde edilir. Bu aynı zamanda sosyal kategorizasyonda yer alan özelliklerle gelişen sürecin belirleyicisidir.

Sosyal kimlik tanımlamalarına uygun olarak ferdin yaşadığı tecrübeler, sosyal ilişkiler bu ilişkilerden doğan sosyal olay ve sosyal olguları açıklayıcı mahiyettedir.

Fertler iradi olarak katılım gösterdikleri sosyal organizasyonda, sosyal ilişkilerden kurulu yapı içinde zihinlerinde yer alan bir takım idrak ve bilgilerle davranışta bulunurlar. Bilgi ve idrak birer kognisyon olup, refleks türü davranışlar içinde değil, iradi davranışlar için geçerlidir. Kognisyon, zihnimizde çevremizle ilgili öğeleri temsil eder. Bunlar, bilgi, tutum, anılar ve her türlü idraklerdir (14).

İşte; ferdin sosyal grubunda yaşadığı tecrübelerin bütününe o ferdin sosyal kognisyonları diyoruz; bu da, o ferdin sosyal kimliğinin temellerini oluşturur.

Ferdin yaşamış olduğu şeyler onun aynı zamanda kendisi ile ilgilidir. Ferdin kendisinin bizzat katılarak sosyal ilişkiler esnasında edindiği tecrübeler, onun hem şahsi hem de ferdi yönünün müşterek bir sonucudur.

(12) H. Tajfel, a.g.e. sh. 184.

(13) Gerrad Duveen and Barbara Llyod; a.g. m. sh. 222.

(14) Erol Güngör; Sosyal Psikoloji Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Psikoloji Bölümü, İstanbul, 1978

Tajfel; bu konuya değinerek kimliği, şahsi kimlik (self identity) ve sosyal kimlik (social identity) olmak üzere iki kısma ayırır ve bunların birbirleriyle karşılıklı ilişkiler içinde bulunduğunu söyler;

"Şahsi kimlik; fiziksel, zihinsel v.s. gibi unsurları, sosyal kimlik ise milliyet, sınıf, cinsiyet, dini, meslek... v.s. gibi sosyal kategorideki özellikleri içine alır. Ancak bunlar, birinden diğerine aktarılma özelliği gösterirler. Bir ferдин sosyal kimliği belirli sosyal kimlikleri kapsar, şahıs kimliğinden sosyal kimliğe geçiş, fertlerarası davranışlardan, gruplararası davranışa geçişe uygunluğu sağlar." (15).

- Sosyal kimlik gerek gruplararası davranışlar seviyesinde gerek farklı kültürlerin karşılaşması ve sosyal karşılaştırmalara gidilmesi sonucu ortaya çıkar. İki farklı kültüre mensup olan fertlerin karşılaştıklarında birbirlerini ya da kendilerini tanımlarken değışik sosyal kategorizasyon örneklerinden yararlanırlar. Bir Türk ile bir Alman'ın karşılaşması, bir Fransız ile bir İngiliz'in karşılaşmasında kendilerini bir başkasına göre tanımlamada kullanılan unsurların farklı oluşu gibi...

- Farklı kültürlere mensup fertlerin karşılaşması ve kültür değışmeleri ile ele alınan sosyal kimlik kavramı; tarihi, sosyal, ekolojik değışkenler hesaba katılmak üzere, ferдин sosyal idrak alanında nasıl bir değışme olabileceği konusunda yoğunlaşır (16).

II- SOSYAL KİMLİK KAVRAMININ SOSYAL İLİM

DALLARI İÇİNDEKİ YERİ

Sosyal ilim dalları içinde sosyal kimlik kavramını açıklamaya yönelik görüşlere rastlanmakla beraber, bu görüşler kavramı başlı başına ele almaktan ziyade ilim dallarının ilgilendikleri konular içerisinde talî olarak kalmış, kavram olarak belirginlik kazanmamıştır. Gerçi kolektif bilinç, manevi kültür, roller ve statüler, modal kişilik gibi kavramlar sosyal kimlik için birer açıklayıcıdırlar. Ancak kavram fert-toplum yapısı, fert sosyal grup, fert-kültür ve kültür değışmeleri ilişkilerini açıklayabilmede sosyal psikolojide yer alan teori ve görüşlerde yer alan şekliyle, daha kıyafetlidir. Bununla beraber kavramın analiz edilmesinde inter-disipliner çalışmalara ihtiyaç kendiliğinden hasıl olur.

A - SOSYAL ANTROPOLOJİK GÖRÜŞ

İlimlerin ilgilendiği konular sınıflandırıldığı takdirde kültürün sosyal antropolojik ile geliştiiği daha sonra diğer sosyal ilim dalları içinde de başlıca inceleme konusu teşkil ettiği görülür. Sosyal İlim dalları içinde ortak çaba ve çalışmaların odağını teşkil eden kültür nedir?

(15) John G. Turner - Howard Giles, a.g.e. sh. 38 - 39

(16) Namak Ayrıaltoğlu; "Kültür Değişmelerinin Sosyal Kognitif Analizi; Bir Model Teklif", İstanbul Üniversitesi Tercrübi Psikoloji Çalışmaları, c.16, 59-79, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1988, sh. 61.

1 - KÜLTÜR

T.S. Eliot'a göre "kültür, bir bütün olarak toplumun ürünüdür, bir başka ifade ile toplumu toplum yapan şeydir. Yani kültür toplumun herhangi bir kesiminin herhangi bir sınıfının yarattığı bir şey değildir." (17).

Adelung'a göre "kültür (manevi) boyuna gelişen ve ister istemez büyüyen bir idrak yekününden ibarettir." (18).

Sorokin'e göre, "kültür sosyo-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır." (19).

Tanımlardan anlaşılacağı gibi kültür bir değerler bütünüdür. Değerler bütünü olarak kültür somut varlıklardan, soyut düşünceyi ifade eden kavramlara kadar uzanır. Kültür kapsadığı unsurların ve kavramların temsilcisi olma durumundadır.

Fert ve kültür ilişkisinde ise kültüre ait temsil edilen unsurların fertlerin idrakında ne şekilde yer aldıkları önemlidir.

"Ferdin katılmış bulunduğu kültürü ne kadar ilkel olursa olsun, onun zihni kapasitesi muhtevası açısından kendi kültür muhtevasının tanımını kavramasına, imkan yoktur. Bir kimsenin zihni ve aklına oranla, dahil olduğu kültür muhtevası çok daha zengindir." (20).

Linton'un yukarıdaki ifadesinde yer aldığı gibi fert-kültür ilişkisinde ferdin kültürü ancak idrak edebildiği ölçüde tanınması, temsil etmesi sözkonusudur.

Turhan, kültürün temsil edilebilen yönünü fertlerde tezahür eden umumi tavır ve zihniyete bağlar. (21).

Belirlenen özellikler itibariyle kültür;

- Bir bütündür.
- Kültür, ferdin sosyal kognisyonlarında idrak ve organize edilmiş bir bütünün parçasıdır.
- Bütün ve parça arasındaki ilişkiden dolayı fertler kültürün birer temsilcisidir.
- Fert, toplum içinde kültürün iradî ve bilinçli bir taşıyıcısıdır.
- Fert, kültürde meydana gelen değişmelerin başlatıcısı ya da takipçisidir.

Kültür hangi özellikleri itibariyle sosyal kimliğin belirleyicisi olma durumunda-

-
- (17) T. S. Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, çev: Sevim Kantarcıoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987 sh. 31.
- (18) Cemil Meriç, *Kültürden İrfana, Bütün eserleri, 1, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, sh. 33.*
- (19) Bozkurt Güvenc, *İnsan ve Kültür, 4.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, sh. 101.*
- (20) Nihat Nirun, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, A.Ü.D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1969, sh. 68.*
- (21) Mümtaz Turhan *Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969 sh. 51.*

dır? Burada herşeyden önce gerek Sosyal Antropoloji'de gerekse Sosyal Psikoloji'de yapılan ayırımda olduğu gibi kültürü maddi-manevi, açık-örtülü (zımni) ya da kültür-medeniyet olarak ele almak uygun görünüyor. Böyle bir ayırım bütün olarak kültürü ve onu meydana getiren kısımları incelemeyi de mümkün kılar.

Sorokin'in ifadesiyle kısımları parça parça verilen bir resim bilmecesinin çözülmesi için bu parçaların nasıl bir şekil meydana getirdiğinin bilinmesi gerekir. Buna bağlı olarak parçaları birbirinden çok farklı olan dış görünüşüğe rağmen herbirinin kapsadığı iç mana biraraya geldikleri zaman bir bütün teşkil eder (22).

Genel olarak yapılan ayırımla kültür maddi ve manevi kültür olarak ele alındığında bütüne ait özellikler kısımları ile incelenmeye tabi tutulmuş olur.

a - MANEVİ KÜLTÜR

Manevi kültür, kültür inançları, kültür kıymetleri ve kültür normlarının bir toplamıdır (23).

Manevi kültür, kültüre ait unsurlarla belirlenmiş ortak bir hayat tarzını vadeden inanç, düşünce... gibi, kültürün daha ziyade soyut özelliklerle ifade edilen yönüdür.

Soyut terimlerle ifade edilen manevi kültür fertlerin sosyal idrak alanlarında yer alan ortak özelliklerin de belirleyicisidir.

"Aynı kültüre mensup fertler birbirine benzeyen kognitif sistemler meydana getirmeye temayül ederler." (24).

Fertlerin sosyal kognisyonlarındaki benzerlikler, aynı kültüre mensup olma ile ifade edilen onu diğer kültürlerden ayıran, farklılaştıran bir özellik gösterir. Bu aynı zamanda sosyal kimliğin kültür ile tanımlanabilen yönüdür.

Gökalp; kültür ve medeniyet ayırımını yaparak kültürü "milli", medeniyeti "milletlerarası" olarak kabul eder. Kültür (milli kültür) yalnız bir milletin dinî, ahlakî, aklî, estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür. Medeniyet ise, aynı medeniyet dairesine giren birçok milletin sosyal hayatlarının müşterek bir yekünüdür. Mesela Avrupa ve Amerika medeniyet dairesinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Batı medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz kültürü, bir Fransız kültürü... mevcuttur (25). Gökalp'in görüşünde yer aldığı gibi kültür yalnız bir tek millete aittir. Bazı unsurlar standart bir şekilde farklı kültürlerde yer alabilirler. Ancak bunlar kültürü tanımlama vasfına haiz değildirler.

b - MADDİ KÜLTÜR

Maddi kültür bir toplumun teknoloji ile izah edilen maddi araçlarından, standart-

(22) Amiran Kurtkan Bilgiseven; *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, sh. 127.

(23) D. Krech, R.S. Crichfield, E. L. Ballachey; *Cemiyet İçinde Fert (Individual'ın Society)* 2.b. c.12, Çev: Mümtaz Turan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, sh. 119.

(24) D. Krech, R. Crutchfield, *Sosyal Psikoloji, Nazariye ve Problemler, I. Kitap*, Çev. Erol Güngör, 2b. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1970, sh. 47.

(25) Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hz. Kaplan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, sh. 30-31.

laşmış kalıp ve davranış şekillerine kadar uzanan kültürde somut bir şekilde yer alan unsurların ve bunların kullanım şekillerinin bütünüdür.

Maddi kültür unsurları farklı kültürlerin kullanım alanına açıktır. Maddi kültüre ait unsurlar özellikle farklı kültürler tarafından ihtiyaç halinde, zaman ve yere uygun olarak seçilir. Maddi kültüre ait unsurlarda seçici davranış ihtiyaçla birlikte gelen faydayı mümkün kılar.

Medeniyette kesin bir ölçü esası vardır, fakat kültürde bu yoktur. Medeniyet veya faydacılık düzeni verimlilik ölçüsüne tâbidir. Traktörün pulluğa üstünlüğünü kimse inkar edemez. Modern döviz para ve kredi sisteminin iptidai trampaya üstünlüğü gibi... (26).

Farklı kültürlerin kullanımına açık olarak ele alınan maddi kültüre ait unsurlar esasında manevi kültürle iç içe olup, manevi kültürün elle tutulur, gözle görülür yönünü teşkil ederler.

Bu haliyle maddi kültür Erkal'ın ifadesiyle "manevi kültürün dışlaşmış yüzüdür." (27).

Sosyal psikolojide yer aldığı şekliyle maddi kültür standart davranış vakaları olarak* belirlenebilir.

Maddi kültür, manevi kültür ayırımına özellikle kültür değişmeleri konusunda daha geniş yer verilir. Maddi kültür değişme ile daha ziyade teknik vasıtalarla sınırlanarak ele alınır. Bu anlamda maddi kültür, başlangıçta bir değer olmamakla beraber, gelişen süreç içinde manevi kültür tarafından etkilenerek ya da onu etkileyerek bir değer haline gelir.

Kültür, unsurları itibariyle fertlerarası davranışlar seviyesinde; şahıs kimliğine, toplumdaki davranışlar seviyesinde; sosyal kimliğe, kurumlaşmış seviyede ise rol ile ilgili davranışlara (cinsiyetle, meslekle ilgili roller gibi) bunların ortaya çıkış ya da toplumda belirlenmiş şekline, öncülük eder.

Sosyal kimliğin kültür ile incelenen yönü ferdin sosyal idrak alanında gerçekleşen kültüre ait unsurlar olup, bunların sosyal temsil edilebilmeleri ile açıklanır.

Kültür kendine has özellikleri ile kaynağını toplumdaki alır. Gerek maddi gerek manevi kültür olarak belirlendiği şekliyle kültür toplumun özelliklerini taşır ya da o topluma özelliğini verir. Kültürel farklılıklar ya da toplumdaki topluma değişen özellikler ya da sosyal kimlik farklılıkları daha geniş bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkar ki, bu da toplumun kendisi olup sosyoloji ilminin ilgi alanına girer.

2 - SOSYOLOJİK GÖRÜŞ

Sosyoloji toplumun ilmi olması sebebi ile, toplumda meydana gelen her türlü sos-

(26) Mehmet Eröz; *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınlarından no: 32, Fakülte Matbaası, İstanbul 1973, sh. 28.

(27) Mustafa E. Erkal; *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*. 3.b. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, sh. 116.

(*) Bkz. Krech, Crutchfield, Ballachey, a.g.e. sh. 114-115.

yal teşkilatları, kurumları, sosyal ilişkileri, sosyal olay ve sosyal olguları birer sosyal realite olarak inceler. Sosyal realite denilen şey ise, şüphesiz sabit ve bir defa için olup bitmiş, kapanmış bir daire değildir. Sosyal realite değişir, şekilden şekle girer (28).

Ferdin toplum hayatına katılmasında, bir sosyal grubun üyesi olmasında, sosyal realite denen toplum hayatı için zaman-mekan ve toplumlara göre değişen özellikler, hesaba katılır.

Sosyal kimliğin ferdin bir sosyal gruba üyeliği ile açıklanan yönü, sosyolojide toplum üyeliği ile ele alınır. Zira bir sosyal grubun üyesi olarak fert aynı zamanda toplum içinde tanımlanabilme özelliği gösterir.

Fert toplum üyeliğini nasıl kazanmaktadır? Fert toplum üyeliğini en genel manada sosyalleşme süreci ile kazanır. Fertlerden beklenen davranışlar, fertlerin rol ve statüleri, yetişkin fertlerin çocukları ne şekilde yetiştirdikleri, yapılması ve yapılmaması gereken davranışlara sosyal normlar tarafından koyulan müeyyideler... gibi, sosyalleşme süreci içinde belirlenen özellikler toplum üyeliğinin ne şekilde kazanıldığı hakkında birer belirleyicidir.

Sosyolojik görüş çerçevesinde sosyal kimlik, ferdin toplum üyeliğini kazanmasında işleyen süreç sosyalleşme ve sosyal uyum ile ele alınır. Bu aynı zamanda ferdi davranıştan ,toplu davranışa geçiş için de açıklayıcı bir görüşü beraberinde getirir.

1 - SOSYALLEŞME

Sosyalleşme; (socialization) insan hayatında bir ömür boyunca içine alacak şekilde izah edilebilecek, bir süreçtir.

Biyolojik olarak insanın organik gelişimi nasıl belli bir zamanı gerektiriyorsa, sosyalleşmede de, organik gelişme gibi belli bir sürece ihtiyaç vardır. Organik gelişmenin mekânı ise toplumdur. Sosyalleşme bir "benzeşme" ve "farklılaşma" sürecidir. Fert seviyesinde benzeşme sosyal uyum ile, farklılaşma ise kişilik ile açıklanır.

- Fertlerarası ilişkiler,

- Kültür,

- Fertten beklenen rol ve davranışlar,

sosyalleşme süreci içinde öğrenilir ve kazanılır.

Sosyalleşme; bilgi, inanç, his, tutumlar, kavramlar ve sembollerle kültürdeki dinamizmin fertlere akseden yönüdür. Zira sosyalleşme sürecinde fert alıcı, kültür verici, fert kültürünün taşıyıcısı durumundadır. Değer ve normlar, paylaşılmış roller sosyal ilişkileri düzenlerler. Bunlar fertleri birarada tutan sosyal güçler olarak toplumda "benzer" özelliklerin ortaya çıkmasına sebep olurlar.

Sosyalleşme süreci içinde toplumda benzeşmeyi sağlayan, fert-toplum ilişkisinin unsurları;

(28) Z. Fahri Fındıkoğlu; *İctimaiyat Dersleri Sosyoloji Doktrin ve Kolları, Birinci Cild, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınlarından No: 1562, İstanbul, 1971, sh., 118 - 120*

- Sosyal öğrenme,

- Eski ve yeni unsurlar arasında diyalog kurma,

- Yeniliklere karşı tutumlar, tavır alma ve

- Sosyal uyumdur.

- Fertler bilgi, akıl ve tecrübelerinin bir bütünü olarak sosyal öğrenmeyi faal bir şekilde yaşarlar.

- Fertler hafıza ve idrakin fonksiyonu hatırlama ile öğrendikleri ve yeni karşılaştıkları durumlar arasında diyalog kurarlar.

- Fertler diyalogun sağlanmasında; yeniliklerle mevcut unsurlara ilave edilenleri, kabul ya da red ederler, bu da fertlerin tutumları ve tavır almaları ile ilgilidir.

- Fertler sosyal uyum ile toplu davranışlarda bulunurlar.

"Toplu davranışlar bütün ferdi davranışlar gibi kendi kuralları çerçevesinde, bir sosyal uyum ile ortaya çıkarlar... Toplu davranışlar, faaliyet, ifade ve karar derecesinde ferdi değişmeler söz konusu olmakla beraber daha çok "benzeşme" ve "normlar"a dayanır (29).

Secord ve Backman benzeşme ve farklılaşma süreci olarak sosyalleşmeyi;

- Taklit, benimseme ve rol öğrenme gibi sosyal öğrenme mekanizmalarının varlığı,

- Kişilik kavramı gibi içleştirilmiş veya ahlaki kontrol ve başka kognitif işlemlerin yerleştirilmiş olması,

- Bağımlılık, saldırganlık, başarı gibi sosyal davranış modellerinin geliştirilmesi,

- Sosyal sistemlerin ve sosyal yapının sosyal davranışların gelişmesine etkileri olarak, ele alırlar (30).

Secord ve Backman'ın dört ayı kategoride sunmuş oldukları sosyalleşmede ilk kategorilerde ferdin psikolojik ve sosyolojik anlamda gelişimi esas alınmıştır. İlk kategoride yer alan sosyal öğrenme ile ilgili mekanizmalardan taklit, bir başkasının davranışını, tutumunu benimseme ya da bunlara benzemeye çalışmadır. Taklit de obje şahıs alacağı gibi, bir grup ta olabilir. Taklitde esas psikolojik unsur "hayranlık" olup, örnek seçilen modele "bağlılık"tır (31).

Sosyal öğrenme mekanizmaları ile başlayan sosyalleşme bütün öğrenme olaylarında görüldüğü gibi,

"Başkalarının etkisine bağlı bir temel üzerinde"* işler.

(29) Edward E. Sampson; *Social Psychology and Contemporary Society*, Newyork, 1971, sh. 358.>

(30) Paul F. Secord - Carl W. Backman, *Social Psychology*, M. Grow Hill, INC, Kogakusha Ltd, Tokyo, 1974, sh. 462.

(31) Tahir Çağatay; *Günün Sosyolojisine Giriş, Kültür Eserleri Dizisi: 90 Sevinç Matbaası, Ankara, 1987, sh. 41 - 42.*

Fert sosyal öğrenme ile idrak ettiği unsurlar arasında anlamlı bağlar kurar. Tanıma ve bilme de bu anlamlı bağların bir sonucu olarak ortaya çıkar.

"Yeni bir duruma uyum gösterdiğimiz, yeni bir vazifeyi çözmüş olduğumuz zaman bu davranış daha ileride aynı veya benzer bir durumda aynı veya benzer bir mesele- nin halline yardım eder." (32).

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı gibi kazanılmış davranışlar yani geçmişte öğrenilmiş şeyler yeni durumlar için birer önbilgi niteliğindedir. Bu durum hem fertten beklenen davranışları hem de toplu davranışların mahiyetini ortaya koymaya yardımcı olur.

Toplu davranışların temelinde; sosyal normlar tarafından belirlenmiş, yapılması istenen ve yapılması istenmeyen davranışlar yer alır. Toplu davranışlar toplumda benzeşmeyi ve sosyal uyumu mümkün kılar.

Fertlerin davranışları, kişilikleri, kararları ile sosyal yapı arasında kurulan ilişki süreç olarak sosyalleşme, toplu davranışlar ve benzeşme olarak ele alınan sosyal uyum, sosyal kategorizasyona ait özellikleriyle belirlenen sosyal kimlik kavramının aslında sosyal yapı içinde incelenen yönünü teşkil eder. Bununla beraber sosyal kimlik kavramı, sosyal yapı sınırları dışına taşarak, farklı yapılarda fertlerin kendilerini tanımlamada ve kültür değişimleri karşısında fertlerin tavır ve tutumları belirlemede daha açıklayıcıdır.

Toplum yapısı ve sosyalleşme arasındaki bağ sosyal uyum ile ele alındığına göre sosyal uyum nedir?

2 - SOSYAL UYUM

Turner; idrak etmedeki seçiciliği ve davranış ferdi fonksiyonları ihtiva eden, doğuştan varolan kognitif mekanizmalara dayandırır. Bununla beraber fertlerarası ilişkilerde değer yargılarının korunması ve savunulması sözkonusudur (33).

Turner'in ifadesinde görüldüğü gibi, doğuştan varolan kognitif mekanizmalar ferdin davranış ve idrakinde seçicilik için ne denli güçlü ise, ferdin toplum içinde müşterek sosyal norm ve değerleri paylaşımı da o denli güçlüdür.

Doğuştan sahip olunan özellikler ferdin ben'i (self) ve kişiliği ile ilgili kognisyonlar olup bunlar idrak farklılığını, toplumda sosyalleşme süreci içinde kültüre ait unsurlar, değer ve normlar, kazanılan davranış örnekleri idrak benzerliğini meydana getirir. Farklılıklar ve benzerlikler idrak sahasında birbirleri ile ilişki halindedir.

Fert sosyal yapıya ne şekilde uyum sağlar ya da uyma davranışı ne şekilde ortaya çıkar?

Sosyal uyum konusunda yapılacak açıklamalardan ilki Secord ve Backman belirlemiş oldukları gibi sosyal yapı ile ilgili olanıdır. Bir diğeri Inkeles-Levinson'un sosyo-kültürel sistem ve modal kişilik tipleri arasındaki uyum şeklindedir.

(*) *Nezahat Arku, Psikolojide Yeni Çalışmalar, (XVIII. Milletlerarası Psikoloji Kongresi, Moskova, 1966) Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982, sh. 47 - 48.*

(32) *K. Koffka; Zihni İnkışafın Esasları, Çev. Suat Tavlan, 2b. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İstanbul, 1954 sh. 107.*

(33) *John. C. Turner and Howard Giles; a.g.e. sh. 20.*

Secord ve Backman, ferdin sosyal yapıya uyumunun şu üç yolla gerçekleştiğini belirtirler (34).

- Dahil etme yoluyla,
- Tasdik etme yoluyla,
- Karşılaştırma yoluyla.

- Dahil etme yoluyla uyum da fert (A), fert (B) nin kişiliğine uygun bir özellik taşıdığını anlar.

- Tasdik etmek yolu ile uyum da fert (A) nın davranışları ve özellikleri fert (B) nin kişiliğini ve davranışını etkiler.

- Karşılaştırma yolu ile uyumda (A), (B) nin belli bir kişiliğe sahip olduğunu tahmin eder. Burada (A) nın (B) ye karşı duyguları (B) nin (A) ya karşı duyguları ile aynı ise uyum etkili olur (35).

Secord ve Backman uyma davranışları için, Uyumlu yaklaşımları olan veya ferde karşı uyumlu davranan fertlerle ilişki kurmanın, tutum, tavır ve davranışlarda uyumlu pozisyonda bulunmanın kişilikte kognitif bütünlüğü sürdürmeye ve aynı zamanda kişiliğin sağlamlığına katkıda bulunan faaliyetler dizisi olarak ele alınabileceğini ilave eder.

Ferdin sosyal yapıya uyumu, uyma davranışları; davranışın, sosyal yapının ve kişiliklerin dinamik karakterinden dolayı her zaman aynı nitelikte olmaz. Yapıda meydana gelen değişmeler, kültürde meydana gelen değişmeler uyma sürecini de uyma davranışlarını da etkiler. Uyum; kültürel bütünleşmenin olduğu dönemlerde (milli gelirde artış, refah seviyesinin yükselmesi, eğitim imkanlarının artması gibi...) olumlu bir gelişme halinde iken kültürel çözümlerle dönemlerinde (anomi, çözümler, fert ve toplum menfaatlerinin çatışması... gibi) olumsuz bir şekilde bürünür. Kültürel çözümler dönemlerinde ferdin davranışları çözülmeye uygun bir şekilde gelişeceği gibi, tamamen ona karşı bir tavır içinde de gelişme gösterebilir.

Sosyalleşme süreci içinde benzeşme yoluyla belirlenen sosyal uyum farklılaşma ile ele alındığında, uyma davranışları kişilik (personality) ile izah edilir.

A. Vexliard ferdin kişiliğini dört farklı uyum çeşidine göre şöyle belirler: (36)

- Az sayıda belli ortamlara uyum, değişikliklere tahammülsüzlük,
- Ortamı etkili şekilde değiştirerek uyum,
- Çeşitli çevre ve değişikliklere kolayca uyum,
- Her çeşit çevreye kötü uyum.

Fert bu dört uyum tarzını çeşitli derecelerde kullanır. Fakat her kişilik bu tarzlardan bir veya ikisinin baskın oluşuyla karakterize edilir.

(34) Paul F. Secord - Carl W. Backman, a.g.e. sh. 547.

(35) Paul F. Secord - Carl W. Backman, a.g.e. sh. 547 - 548

(36) Nezahat Arkun, a.g.e. sh. 64.

C - SOSYAL PSİKOLOJİK GÖRÜŞ

Toplum içinde fertlerin davranışları ile ilgilenen bir bilim dalı olarak sosyal psikolojideki görüşlerle belirlenmeye çalışılan sosyal kimlik kavramı aslında fert ve fertlerin davranışlarının bir açıklamasıdır.

Sosyal psikolojide sosyal kognitif model ile spesifik bir şekilde ele alınan sosyal kimlik kavramı fertlerin sosyal idrak alanlarında sosyal temsil ve sosyal şemalarla belirlenir.

Kognitif görüşlerde -süreç içinde- idrak, ferdin hafızasında yer alan unsurlar; anılar, tecrübeler, bulunulan duruma ait özellikler ve gelecek için beklentilerden müteşekkil bir organizasyon özelliği gösterir. Buna aynı zamanda "idrak bütünlüğü" de denir. Bununla beraber fert "seçici" bir şekilde idrak eder ve ona uygun olarak davranışlar içine girer.

İdrak eden fert için, idrak edilenler fonksiyonel olarak önemli olan şeylerdir. İhtiyaçlar, zihni tutumlar, ruh halleri, ferdin fiziki çevresi ve kültür, idrak organizasyonu içinde fonksiyonel seçiciliğe etki ederler (37).

Neisser'e göre; "kognisyon dış dünya ile ilgili bilginin elde edilmesi bilginizin organize edilmesi ve bu bilgilerin kullanılmasıdır. Kısaca kognisyon aktif bir şekilde bilmidir (38).

Kognisyon, ferdin sadece idrak ettiği şeylerden değil onun aynı zamanda hatırladığı ve tahayyül ettiği şeylerden kurulu bir yapıdır (39).

Hatırlama eskiden idrak edilmiş bir "şey"i bilmedir. Hatırlama halihazır hakkında değil, geçmiş bir şey hakkında da bilgidir (40).

Kognitif görüşlerle kognisyon böylece belirlenirken sosyal kognisyon ise, "bir ferdin sosyal dünyasını zihninde nasıl organize ettiği ile ilgilidir." (41).

Sosyal kimliğin sosyal kognisyonlarla ifade edilmiş tarzında sosyal temsiller ve temsillerin organizasyonunu mümkün kılan sosyal şemalar kullanılır.

a- SOSYAL TEMSİLLER

Sosyal temsil (social representation) kavramı, değişik toplumların, fikir ve değer yargıları bakımından yapılarını anlamak için kullanılır.

"Sosyal temsiller her zaman bir şeylerin bazı şeylerin temsilleridir... Çocuklar belli bir kültür içinde dünyaya gelirler. Kültürün öğrenilmesi için kültür kategorilerinin yeniden kurulması gerekir; Bu şartlarda kurulmuş sosyal temsiller, doğ-

(37) David Krech - R.S? Crutchfield; a.g.e., sh. 92 - 95çc

(38) Namık Ayvaloğlu; a.g.m. sh. 65.

(39) D. Krech ve R.S. Crutchfield a.g.e. sh. 140

(40) F.C. Bartlett, *Remembering, A Study in Experimental and Social Psychology*, Cambridge Üniversty Press, London, 1950, sh. 255. Ayrıca Bkz.; Ernst Von Aster; *Bilgi Teori ve Mantık*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul, 1945 sh. 2

(41) S.E. Taylor, *A Categorization Approach to Stereotyping*. In D.I. Hamilton (Ed): *Cognitive Process in stereotyping and intergroup behavior: Hillsdale millisdale, N.J. Erlbeum, sh. 195'den aktaran Namık Ayvaloğlu a.g.m. sh.65*

dukları yetişkin toplumlardaki çocukların anlayışlarının gelişmesini anlatır. Kültürde kişi insan olamaz; genç, yaşlı, kadın veya erkektir." (42).

Ferdin idrak ettiği bir şey hakkında bilgi sahibi olması o şeyin aynı zamanda kognisyonlarda temsil edilir hale gelmesi ile ilgilidir.

Mugny "Kognitif ilişkileri sosyal düzenin ilişkileri ile birleştirilir (43) diyor; Bu gerçekten sosyal temsili anlamakta önemli bir hususu teşkil eder. Çocuktan yapılması ya da yapılmaması şeklinde beklenen davranışlar, daha önceden belirlenmiş bir takım kurallara göredir. Eğer bir kültürde çalışkanlık, başarı, kötümserlik... v.s. özellikler belirginleşmişse çocukların yetiştirilmeleri de bu özelliklere bağlı olacaktır. Çünkü çocuklar ancak buldukları kültürde kognitif gelişmelerini sürdüreceklerinden, sosyal kimliklerinin belirleyicisi olarak, yetişkin fertlerin kurmuş oldukları sosyal kategorilere ait özelliklerle belirlenmiş sosyal temsiller ile karşı karşıyadırlar.

Aynı kültüre mensup olan fertlerin benzer kognitif özelliklere sahip olması, sosyal temsillerdeki benzerliği sosyal idrak alanında temsil edilmesine ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasına dayanır.

Fert kültüre ait özelliklerle kognitif yapıda temsil edilen sosyal temsillerle, kültürü hakkında bilgi sahibidir.

Bilgi;q; kazanılan, hafızada yer eden, tanımayı sağlayan süreçtir. İşleyen süreç içerisinde tanıma ve bilme kognisyonda düzenli bir şekilde yer alan bilginin yeniden kullanılmasını da mümkün kılar. Çünkü bilgi idrak edilmiş bütünde temsil edilmektedir.

Sosyal temsillerin kognitif mekanizmada organizasyonu şemalar halindedir.

b - SOSYAL ŞEMALAR

"Benzer bilgiler belirli kümeler veya Bartlett'in terimi ile şemaları (schema) oluştururlar ve bu şemalarda sırasıyla ilgi derecelerine göre diğer şemalarla kompleks ilişki kurarlar. Sosyal dünyadan gelen tenbihlerin temsilleri kognisyonlar halinde önce şemaların içinde ve daha sonra şemalar arası uygun bir tarzda organize edilmelerine sebep olur... Sosyal dünyadan alınan tenbihler temsil kavramından anlaşılacağı gibi belirli bir işleme tabi tutulup, sembolik bir şekilde şemalara kabul edilirler (44).

Kognitif modelde şemalar baştan gelen tenbihlerin kognitif organizasyona katılmada hem uygunluğun hem de seçiciliğin kriterini teşkil ederler. Belirlenmiş kognitif şemalar ile dıştan gelen yeni tenbihler arasında geçici dengesizlikler olabilir. Meselâ herhangi bir dili öğrenen kimse dilde yeralan harfleri tanıır ve bilir. O dile ait harfleri yeniden tanıma sözkonusu değildir. Çünkü öğrenilen dil için organizasyon teşekkül etmiştir. Yeni dili, öğrendikten sonra uzun süre kullanmayan fert, dil ile karşılaştığında hatırlama ile şemalarda mevcut bilgiyi kullanma yoluna gidecektir.

(42) Gerard Duveen and Barbara Llyod, a.g.m sh. 221.

(43) Gerard Duveen and Barbara Llydo, a.g.. sh. 233.

(44) Namık Ayvaloğlu; a.g.m. sh. 66.

Fiske ve Taylor, sosyal şemaları dört gruba ayırırlar: (45).

Kişi (Person) ile ilgili şema; Ferdin çalışmalarını, başarısızlıklarını içine alır. Bir kişinin belirtilen özelliğe uyduğunun kavranması, bir objenin verilen kategoriye ait olduğunun kavranması gibi belirli prensiplerin birçoğunda etkili olan şemadır.

Şahıs (self) ile ilgili şema; Fertlerin bilgilerini kapsar. Bu şema, bilgileri kendilerine ait olsun veya olmasın kişilerin ilgili bilgileri seçmelerini sağlar.

Hafıza (memory) ile ilgili şema; İhtiva edilen bilgileri çok çabuk hatırlayabilir ve böylece şematik hükümler çok çabuk yapılabilir.

Rol (role) ile ilgili şema: Yaş, cinsiyet ve mesleğe bağlıdır. Bu özellikler toplum içinde bir gruba uygun norm ve davranışları açıklar.

Sosyal şemalar birbirinden ayrı birer bilgi kümesi değillerdir.

Kişi, şahıs (self), hafıza ve rol ile ilgili şemalar, birbirleriyle karşılıklı ilişki içerisindedirler.

Sosyal Kognitif Model'e göre sosyal kimlik, sosyal kognisyonların hepsinin biraraya gelerek oluşturdukları (şemalarla) bütünüdür. Bu, şemalararası uygunluk ve organizasyon ile ifade edilir.

Sosyal kimlik sosyal temsil ve sosyal şemalarla ele alındığında; kültüre ait unsurlar birer sosyal temsil olarak ferdin sosyal kognisyonları ile kodlanmış durumdadır. Bu aynı zamanda fertlerin kültürü nasıl ve ne şekilde temsil ettikleri ile de ilgili olup kültür karşılaşmalarında ortaya çıkan kültür farklılıklarının da temelini teşkil eder. Kültüre ait unsurların fertlerin sosyal kognisyonlarında organize olmuş bir halde bulunması fertlerin belli bir kültür içinde düşünce, zihniyet ve davranışlarının kültür tarafından ne şekilde etiklendiğine dair bilgi verici mahiyettedir.

Sosyal temsil ve şemalar kognisyon ve davranış arasındaki ilişkiyi belirler. Böyle bir ilişkinin anlaşılması ise oldukça güç ve karmaşıktır. Herşeyden önce ferdi farklılıklar bu güçlüğü yaratırlar. Bununla beraber meselâ, insanlar başkaları üzerinde olumlu bir etki bırakmak isteyebilir ya da daha az tercih edilen durumlara karşı hassasiyet kazanmış olabilirler. Her iki durumda da davranış kognisyon ilişkisi kuvvetlidir. Zira fert davranışta bulunmak için bir önbilgiye sahiptir (46).

Fertler hatırlama, buldukları durum ve gelecek için beklentileri ile davranışta bulunurlar. Sosyal davranışın bir açıklaması olarak ferdin sosyal kimliği sosyal kategorizasyona ait özelliklerle bir sosyal gruba üyelik ya da belli bir sosyal yapı içinde yer edinme ile ifade edilir.

Fert;

- Önceki hal

(45) S.T. Fiske and S.E. Taylor, *Social Cognition*, Reading, M.A. Addison Wesley 1984, sh. 179 - 181.

(46) S.T. Fiske and S.E. Taylor, a.g.e. sh. 397

- Bulunulan hal

- Gelecek hal ile uygun bir durum sürdürmeye çalışır. Bu; sosyal kognisyonların ferdin kognitif mekanizmasındaki organizasyonunu ve ferdin sosyal davranışlarındaki düzenliliği sağlar.

Fert sosyal şemalarında yer alan bilgiler bütünü ile kendini tanıır ve başkalarının farkına varır.

Fertler buldukları durum ile niçin öyle olduğu konusunda açıklamalar yaparlar. Açıklamaların temelinde farklı örneklerin varlığı sözkonusudur. Gerek başka bir sosyal grupta gerek başka bir kültürle karşılaşmada fertler kendi durumları ve karşılaştığı durum arasında karşılaştırmaya giderler fertlerin niçin öyle olduğu konusunda yapılan açıklamalar sosyal kimliği ortaya koyucu mahiyettedir.